

Г.П. Пасемко, д-р наук з держ. упр., професор
Л.Г. Бага, С.В. Шевченко, кандидати екон. наук, доценти
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається економічна сутність ринку сільськогосподарської продукції України та його характеристика. Оцінено сучасний стан аграрного ринку в умовах глобалізації економіки. Визначено роль аграрного ринку в сучасних умовах його функціонування.

***Ключові слова:** аграрний ринок, ціна, експорт, глобалізація, товарна продукція, світова економіка.*

Постановка проблеми. Аграрний ринок – це система установ, методів та ресурсів здійснення обмінних процесів, головним завданням якої є координація та управління агропромисловим виробництвом країни з метою задоволення споживчих потреб її громадян [1, с.19]. Характеризуючи аграрний ринок як систему, Коваленко Ю.С. [1, с.19] відмічає, що аграрний ринок є одним із найдавніших явищ економічного життя, а відтак і людської цивілізації взагалі. Історично першими предметами обміну були результати праці землеробських і скотарських племен, тобто продукти сільського господарства. Нині серед інших товарних ринків, як окремий, виділяють ринок сільськогосподарський (аграрний, продовольчий, агропродовольчий), оскільки предметом купівлі-продажу на ньому виступає сільськогосподарська продукція та продукти харчування. З моменту виникнення і до наших днів аграрний ринок залишається дуже простим за формою і надійно служить задоволенню потреб кожного жителя як покупця, продавця чи споживача продуктів.

Аграрний ринок – це система установ, методів і ресурсів, головним завданням якої є координація та управління агропромисловим виробництвом країни на основі обмінних процесів з метою задоволення споживчих потреб. Наведене визначення ринку повніше розкриває його цільове призначення як системи управління агропромисловим виробництвом, кінцевою метою функціонування якої є задоволення споживчих потреб її громадян, а засобом – обмінні процеси. В національній економіці України аграрний ринок займає надзвичайно

важливе місце завдяки своїм великим масштабам та життєво важливому значенню, оскільки в якості предмету обміну розглядаються сільськогосподарська сировина та продукти харчування. Операторами з боку пропозиції виступають багатоукладний аграрний сектор, до якого входять сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, переробні підприємства, а також підприємства торгівлі та ресторанного господарства. В якості формування попиту на аграрному ринку оператором виступає все доросле населення України за деякими винятками. Стан аграрного ринку безпосередньо впливає на добробут кожного громадянина та продовольчу безпеку країни, що й формує його важливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток вітчизняного аграрного ринку широко висвітлено у працях вчених-науковців В. Андрійчука, Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, М. Зубця, О. Крисального, М. Маліка, П. Саблука, І. Червена, Г. Черевка, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Ці та інші автори приділяли значну увагу як теоретичному обґрунтуванню його розвитку, так і практичній реалізації розроблених рекомендацій. Одночасно з цим питання вимагає подальшого вивчення, оскільки аграрний ринок є динамічним економічним явищем, що вимагає постійного дослідження.

Формування цілей статті. Метою дослідження є характеристика ринку сільськогосподарської продукції України в умовах глобалізації економічних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. В концептуальному плані такі автори, як Коваленко Ю.С., Охріменко І.В., Зеліско І.М., Демченко О.В., Грищенко О.Ю. визначають аграрний ринок як систему установ, методів та ресурсів здійснення обмінних процесів, завданням якої є координація та управління агропромисловим виробництвом з метою забезпечення її продовольчої безпеки та споживчих потреб [2, с.64]. Аграрний ринок виконує активну управлінську роль координатора економічних процесів з метою задоволення потреб споживачів сільськогосподарської продукції та продовольства. Взагалі, ринок, на думку П. І. Островського, являє собою арену, на якій вирішуються два основні завдання: 1) виконання чисто маркетингових функцій, тобто просування продукту від сільськогосподарського виробника до кінцевого споживача; 2) обмін виробників і покупців цінними сигналами про вигідність продажу товару і витрати на його придбання [3, с.29].

Н.Ф. Павленчик відмічає, що у процесі реформування аграрного сектора економіки України одночасно відбувалися зміни економічних

відносин і відносин власності та утворення різноманітних форм господарювання, і як результат, це обумовило розвиток аграрного ринку на її теренах. Особливу роль в сучасному розвитку аграрного ринку відіграє глобалізація, так як розширює масштаби ринкової діяльності.

Операції імпорту і експорту стали суттєвою складовою національно аграрного ринку. За даними державних статистичних установ, експорт продукції тваринництва на 1 квітня 2015 р. зріс на 20 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р. На початку 2015 р. українські аграрії продемонстрували швидкі темпи зростання торгівлі з країнами ЄС: показники експорту зросли за 18 товарними категоріями. А по деяким товарам тваринництва обсяги експорту зросли дуже стрімко: курятина (обсяги збільшились на 3269 т (500 %), казеїн та альбуміни (494 т, (594 %), жири та масла тваринного походження (294 т (286 %), молоко згущене (198 т, (6700 %), яйця птиці (77 т замість 0 на 1 квітня 2014), риби, ракоподібні та моллюски (48 т, (125 %), вовна і волос тварин (19 т замість 0 на початку 2014), желатин, пептони та декстрини (10 т, (200 %), готові чи консервовані продукти з риби та ракоподібних (8 т, (500 %). Тринадцять товарів рослинного походження, що експортуються до ЄС, показали приріст в обсягах поставки. Відкриття ринку ЄС у 2014 році створило для українських сільськогосподарських виробників багато нових можливостей. На теперішній час Україною надаються нові дані про товари, популярність яких за перші три місяці 2015 року, порівняно з аналогічним періодом 2014 року, стрімко зросла у країнах ЄС.

Обсяги експорту стрімко зросли за такими видами товарів рослинництва як м'яса (зростання на 27252 т, (1507 %), соки (12456 т, (149 %), сіль (7226 т (121 %), олія (5578 т (103 %), продукція борошномельно-круп'яної промисловості (4113 т (288 %), цукор (3914 т, (2978 %), пиво із солоду (2692 т (230 %), вироби із зерна і хлібних злаків (2359 т (166,5 %), продукти переробки овочів, плодів (92142 т (288 %), різні інші харчові продукти (1457 т (124 %), води натуральні та мінеральні (1322 т (137 %), цибуля (1181 т (16971%), вина (1031 т (396 %)[5].

За підсумками 2014 р. найбільшими напрямками експорту серед країн-членів ЄС були Іспанія (930100 т) та Нідерланди (755893 т). Обсяги товарообороту з країнами ЄС постійно зростають. Для європейського ринку співвідношення якості та ціни українських сільськогосподарських товарів є конкурентоспроможними. Перші одинадцять країн-лідерів закупівлі української продукції за підсумками 2014 року зберегли лідерство і на початку 2015 року. Лідерами по споживанню українського

товару стали Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща, Португалія, Франція, Німеччина, Сполучене Королівство, Литва, Греція та Бельгія [5].

Процес формування аграрного ринку України характеризувався наявністю протиріч у підходах влади та підприємців до розуміння ролі й значення і специфіки функціонування структур ринкового типу в аграрному секторі, через що його становлення значно відстало від динаміки політичних та соціально-економічних обставин розвитку суспільства [4, с.116]. Дискусії по цих чи інших принципових питаннях аграрного ринку мають ключове значення в стратегії й тактиці подальшого його розвитку. Але, як зазначає Н.Ф. Павленчик, окремі праці деяких авторів з питань розвитку аграрного ринку мають теоретичний характер, що підкріплюється політичними амбіціями, внаслідок чого поза увагою залишається бажання сільськогосподарських товаровиробників зайняти нішу достатньо обґрунтованого режиму ефективної реалізації продукції в ринкових умовах і бути впевненим у своєму майбутньому [4, с. 116].

Коваленко Ю.С., пропонує структуру системи аграрного ринку як органічно цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підсистем. Системоутворюючим елементом системи аграрного ринку виступає платоспроможний попит населення. Перша підсистема, яка взаємодіє безпосередньо з операторами ринку як з боку попиту, так і з боку пропозиції – ринкова інфраструктура. Її завдання – генерування ринкових сигналів стосовно попиту та ринкових цін на сільськогосподарську продукцію і продовольство.

Необхідно змінити акценти в ставленні до різних елементів ринкової інфраструктури аграрного ринку, звертаючи більшу увагу на роздрібну ланку, оскільки перша підсистема має своїм призначенням виявлення платоспроможного попиту та врівноважених ринкових цін. Друга підсистема системи аграрного ринку враховує ту незаперечну обставину, що фрітредерські моделі ринку на принципах «laissez faire, laissez passer» потенційно несуть у собі загрозу незбалансованого зростання та немотивованих цінових «сплесків» і «провалів». Потрібна дієва підсистема стабілізації й регулювання ринкового середовища. При її створенні слід враховувати багатий світовий досвід у цій справі та особливості України.

Стабілізаційні ланки аграрного ринку можуть мати державну природу і певною мірою спиратись на адміністративні методи (канадська та австралійська моделі зернового ринку). В той же час, дієвими і результативними зарекомендували себе засоби стабілізації ринкового середовища на основі самоуправління операторів ринку за допомогою професійних (галузевих) і міжпрофесійних (міжгалузевих) об'єднань

виробників. Враховуючи актуальність завдань демократизації всього суспільного життя, для сучасної України більше придатна підсистема стабілізації аграрного ринку з використанням інститутів самоорганізації та самоуправління операторів продуктових секторів аграрного ринку. При цьому зберігає значення і державне регулювання цін і доходів сільгосптоваровиробників, яке також покладається на другу підсистему, її стабілізаційно-регулюючий вплив на аграрний ринок і має двосторонній характер попередження чи ліквідації розбалансованості шляхом як збільшення, так і зменшення пропозиції чи попиту.

Окремі продуктові сектори аграрного ринку повинні виконувати ще й роль гарантів продовольчої безпеки на соціально важливих, життєво необхідних напрямках. Вирішення таких завдань покладається на третю підсистему аграрного ринку – координації пропозиції. Традиційно на цьому передбачається використання державних інститутів і методів у вигляді забезпечених бюджетним фінансуванням державних програм. Альтернативний варіант – галузеві підприємницькі вертикально інтегровані формування національного масштабу (для України їх достатньо чотири-п'ять для кожного продуктового підкомплексу) з високою маркетинговою культурою та досконалим прогнозуванням ринку. Вони не тільки об'єктивно зацікавлені в стабілізації продуктових секторів, а й практично здатні її забезпечити. Четверта підсистема аграрного ринку – багатоукладне аграрне виробництво, в якому необхідно формувати належне розуміння особливостей функціонування кожного укладу та галузі в ринкових умовах, можливостей, шляхів і доцільності різноманітних форм самоорганізації та самоуправління операторів ринку, неминучості й необхідності їх перетворення з пасивних пристосованців до ринкової кон'юнктури на активних її творців, переходу від пасивного очікування державної фінансової допомоги до аргументованої колективної коректної законної постановки відповідних питань і проблем в органах державного та господарського управління аграрним сектором.

Висновки. Аграрний ринок почав виконувати активну управлінську роль координатора економічних процесів з метою задоволення потреб масового споживача сільськогосподарської продукції та продовольства. Ефективне його функціонування забезпечується економічною інфраструктурою загального (транспорт, зв'язок, фінансово-банківські заклади та ін.) та спеціального (біржі, ярмарки, аукціони, торгові доми, магазини, міські ринки) призначення.

Бібліографічний список: 1. Коваленко Ю.С. Аграрний ринок України: організація та управління / Ю.С. Коваленко. – К.: ІАЕ УААН, 2008. – 108 с. 2. Коваленко Ю.С. Макроекономічний аналіз аграрного ринку України (науково-методичні рекомендації) / [Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, І.М. Зеліско та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 82 с. 3. Островський П.І. Аграрний маркетинг. [навчальний посібник] / П.І. Островський. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с. 4. Павленчик Н.Ф. Еволюція розвитку аграрного ринку України / Н.Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 116–118. 5. Статистичний бюлетень Міністерства аграрної політики і продовольства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Шевченко С.В. Формирование аграрного рынка Украины в условиях глобализации.

Рассматривается экономическая сущность рынка сельскохозяйственной продукции Украины и его характеристика. Оценено современное состояние аграрного рынка в условиях глобализации экономики. Определена роль аграрного рынка в современных условиях его функционирования. Учитывая актуальность задач демократизации всей общественной жизни, для современной Украины более актуальной является подсистема стабилизации аграрного рынка с использованием институтов самоорганизации и самоуправления операторов продуктовых секторов аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный рынок, цена, экспорт, глобализация, товарная продукция, мировая экономика.

Given the urgency of the tasks of democratization of all social life for modern Ukraine more suitable subsystem stabilize the agricultural market institutions using self-organization and self-government operators of food sector of the agricultural market. This preserves the value and state regulation of prices and incomes of agricultural producers which also relies on a second subsystem, its stabilization-regulating effect on the agricultural market and has bilateral prevent or eliminate imbalances by both an increase and decrease in supply or demand. However, certain sectors of the agricultural food market should also fulfill the role of guarantors of food security for socially important and vital areas. Solving such problems relies on third subsystem agricultural market - Coordination proposals. Traditionally, this is supposed to use state institutions and methods provided in the form of budget financing of government programs.